

SAT-2B.313-1-L-16

ON THE ISSUE OF THE COUNSEL IN THE CRIMINAL PROCEEDING OF THE REPUBLIC OF BULGARIA

Assist. Prof. Lyuboslav Lyubenov, PhD

Department of Criminal Law,

University of Ruse „Angel Kanchev”, Bulgaria

Tel.: +359 883417447

E-mail: lvlyubenov@uni-ruse.bg

Abstract: *The aim of this publication is to answer in a synthesized form the question of how satisfactory the legal framework of the procedural subject counsel in the Bulgarian Criminal Procedure Code is. In fulfillment of this, the following legal situations have been traced and analyzed in the report: substantive legal legitimation of the counsel; establishment of the procedural figure of the counsel in pending criminal proceedings; legal personality of the counsel; the tasks of the counsel and the impact of his activity on the fate of the criminal dispute. The value of the publication lies not only in the logical and systematic analysis of Art. 100 of the Criminal Procedure Code, but also in the comparisons undertaken between the ideas of the counsel under the Bulgarian Code and under the ECHR.*

Keywords: counsel, victim of crime, criminal procedure, criminal case, right of defense.

JEL Codes: K410, K420

ВЪВЕДЕНИЕ

Фигурата на повереника е лаконично уредена в българския НПК. В чл. 100 от кодекса са регламентирани следните въпроси: лицата, които имат право на повереник, лицата които могат да бъдат повереници, встъпването на повереника в наказателния процес и основанията за отвод на повереника. Последните три въпроса не се регулират от нарочно изработена за целта нормативна уредба, а чрез тази на защитника по метода на препращане. Това допълнително затруднява разбирането на процесуалния статут на повереника, на неговата роля и значение в българския наказателен процес. Още тук, може да се обобщи, че най-важното е изпуснато от законодателя. И именно, **каква е правосубектността на повереника и каква е реалната му възможност задоволително да отстоява представявания от него чужд интерес по наказателни дела?** С други думи, може ли повереникът да се определи като ефективен субект, респективно автономна страна в наказателния процес на Република България? Настоящият доклад е реакция спрямо това нормативно състояние на юридическата фигура - повереник. С помощта на теоретични средства и на житейската логика, по-долу е очертан един от много възможни пътища за преодоляване на така формулираното предизвикателство.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В българската съвременна теория по наказателен процес не се спори относно това, че пострадалият има право на повереник, както и по въпроса дали повереникът осъществява представителство на чужд интерес, и дали извършва валидни правни действия за чужда сметка. Отговаря се положително. И съвсем логично, тъй като законодателят изрично е казал, че пострадалият, частният обвинител, частният тъжител, гражданският ищец и гражданският ответник могат да упълномощят повереник (чл. 75, чл.100 ал.1 НПК). В допълнение, повереникът е уреден в глава десета от НПК, т.е. там където е поместена правната помощ. Това недвусмислено показва, намерението на законодателя, повереникът да се схваща, като лице указващо юридическа помощ на пострадалия. С други думи, чисто философски повереникът се експлицира като правна фигура, която действа по наказателни дела от чуждо

име и в чужда полза. Подложено на езиково тълкуване понятието „повереник“ също разкрива представата за лице на което са му поверени, т.е. предоставени, възложени с доверие отговорности/действия по опазване на чужди права и законни интереси. До тук, повереникът е лице, което няма личен интерес от изхода по делото в което взема участие. Той предприема деятелност която рефлектира единствено и само в чужда правна сфера – в тази на неговия доверител.

Спорен е въпросът как точно повереникът подпомага опазването на интересите на неговия доверител във висящите наказателни производства? По това питане в процесуалната доктрина се твърди, че повереникът не е самостоятелна страна, а си служи с правата на своя доверител.¹³¹ **Не се обсъжда обаче, обстойно, дали повереникът самостоятелно упражнява чужди права или подпомага техния носител да ги упражнява сам.** Това е съществено важно, защото в първия случай, повереникът следва да е титуляр на тези права – процесуално правоспособен и дееспособен, а във втория случай, просто участник указващ как и кога да се упражняват тези права, без възможност да ги придобива и лично претворява. Със съждението, че повереникът упражнява правата на своя доверител (пострадалия от престъплението) категорично се отрича положението му на самостоятелна страна в наказателното производство. Съждението има и нормативна опора. Повереникът не е сред изброените в чл. 253 от НПК страни в съдебното производство.

От всичко казано до момента, може да се обобщи – сред голяма част от юридическата общност преобладава нагласата, че **повереникът макар и да не разполага със собствени права, участва по наказателни дела, за да указва правна помощ от чуждо име и за чужда сметка.** Приемам това обобщение за условно вярно по няколко важни причини.

Първо, вярно е, че повереникът указва правна помощ на пострадалия, както и че резултатът от указаната помощ винаги е за сметка на пострадалия. Не е логично обаче, повереникът да извършва такова правно представителство като упражнява правата на своя доверител. Така се стига до *nonsense*. Няма материално правна предпоставка която да легитимира повереника да предявява чуждо субективно право в наказателния процес. Той не е страна и на материалното наказателно правоотношение. Как и по какъв път тогава повереникът придобива правата на пострадалия в наказателния процес? Няма законов текст в НПК, който да допуска едно такова придобиване дори и по пътя на самото упълномощаване. Тъкмо обратното, за упълномощаването на повереника важат правилата за упълномощаване на защитника – чл.100, ал.3 НПК. Но упълномощаването на защитника води до възникване на правото на защитника да упражнява, не правата на обвиняемия, а своите собствени права, тези по чл. 99 от НПК. **Упълномощаването на защитника води до възможност да се упражняват от собствено име дадени му по закон права за защита на чужда правна сфера.** И друго е важно, **не е логично едновременно повереникът да е лично дееспособен, и лично неправооспособен.** Да е негоден да притежава собствени права в процеса, но да е годен да упражнява чужди права там - тези на пострадалия! Излиза така, че няма проблем повереникът да постъпва като пострадал от престъплението, макар и да не е такъв. Смушаващо е опазването на правата на пострадалия да се гарантира по този легален път.

Второ, не може да се приеме за убедително и твърдението, че повереникът единствено и само може да подпомага пострадалия, докато той упражнява своите права лично. Вярно е, че законодателят не е посочил повереника като автономна страна в процеса и, че не го е снабдил със собствени права в отделна правна разпоредба по подобие на защитника, но, не е вярно, че с това категорично е отречена неговата процесуална правоспособност. Видно от кодекса, повереникът притежава самостоятелно редица ясно разписани права: право да участва при предявяване на досъдебното разследване (чл. 227, ал.3 НПК); право да обжалва постановленията на разследващите органи (чл. 200 НПК), право на искания, бележки и възражения след проучване на материалите по делото (чл. 229 НПК); право да обжалва първоинстанционната присъда (чл. 318 НПК) и др. **В изтъкнатите хипотези, законодателят**

¹³¹ Чинова. М., Митов. Г., Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. Издателство „Сиела“, София, 2021 г., с. 246.

третира повереника като самостоятелен субект, който действа от свое име със собствени права, но за чужда сметка и в чужда полза! На подобна позиция застава и Маргарита Чинова: „независимо, че не се сочи като страна, повереникът има и някои самостоятелни процесуални права, които са му предоставени от закона, независимо и паралелно с правата на пострадалия“.¹³² Така законодателят сам отрича и признава на един и същ участник в процеса качеството на субект, респ. на страна! Тази двойственост в положението на повереника е нежелателна, тъй като може да се прояви „за сметка“ на ефективната защита на правата на пострадалия.

Трето, повереникът успешно се вмести в понятието субект на наказателния процес. За верификация се използва изложеното от Стефан Павлов класическо определение за субект на наказателния процес.¹³³ Повереникът е гражданин, който осъществява една от основните процесуални функции, отстоява чужди (представлявани) права и законни интереси и притежава определени процесуални права за активна дейност, засягаща хода на наказателния процес. В качеството си на представител на пострадалия, частния обвинител, частния тъжител и гражданския ищец повереникът подпомага поддържането на обвинението по делото. В тези случаи, макар и да не съставя сам обвинението, повереникът го поддържа и допълнително обосновава. Докато представлява гражданския ответник, той на практика упражнява акцесорната функция по отговаряне на гражданския иск. Апропо, тогава, неговата дейност е еднопосочна с тази на обвиняемия, и на защитника. Така е, защото разколебаването на обвинението води до разколебаване и на гражданската отговорност на гражданския ответник. Както вече стана дума, повереникът притежава и самостоятелни права с които може да засегне хода на процеса. Например, такова е правото му на обжалване на постановената първоинстанционна присъда. С евентуалното валидно упражняване на това право от повереника, делото се пренася в по-горния съд за проверка, т.е. на следващия стадий от наказателното производство. Делото „се придвижва“ напред по волята на повереника.

Четвърто повереникът се вмести със същия успех и в теоретичната дефиницията за страна в наказателния процес.¹³⁴ Той е субект, който участва в съдебната фаза на процеса по линия на една от основните процесуални функции със самостоятелно активно поведение, което спомага за нейното качествено проявление. В съдебното производство като представител на пострадалия, повереникът участва по линия на обвинителната функция, а като представител на гражданския ответник, поддържа отговора по гражданския иск. Нещо повече, като представител на частния тъжител, повереникът може да участва не само в поддържането, но и във формулирането на частното обвинение.¹³⁵ Задължението за изготвяне и депозиране на частната тъжба принадлежи на частния тъжител (чл. 80 и чл. 81 от НПК).

На последно място по ред, но не и по значение е редно да се изтъкне, че в европейската теория по правата на човека във връзка с правото на ефективен достъп до съд се приема, че всички заинтересовани лица, включително и пострадалите от вредоносно деяние следва да разполагат с достъп до процесуален представител.¹³⁶ В своята практика ЕСПЧ отбелязва, че по повечето съдебни дела (особено по наказателните), именно наличието на процесуален представител прави възможен и ефективен самия достъп до съда.¹³⁷ От тук, процесуалният представител се схваща от съда, не просто като някакво насочващо помощно лице - разяснител на права, а като субект с автономно и ключово влияние върху защитата на отстояваните от него чужди права и законни интереси.

Повереникът на пострадалия от престъплението бива „повикан“ по делото, за да добави към защитата на пострадалия своите познания, опит и професионална енергия. Твърде често,

¹³² Пак там с. 246.

¹³³ С. Павлов. Наказателен процес на република България – обща част. Изд. „Сибир“, София, 1996 г., с. 137.

¹³⁴ Относно дефиницията за страна, вж. пак там с. 142.

¹³⁵ Повереникът може да участва при описанието на фактите (обстоятелствата) на престъплението, както и да даде примерна правна квалификация на релевантните факти.

¹³⁶ Харис, О' Бойл, Уробрик, Бейтс, Бъкли, Право на европейската конвенция за правата на човека., С., „Сиела“, 2015 г., с.473

¹³⁷ <https://hudoc.echr.coe.int>. Case „Airey vs Ireland“.

пострадалият не е в състояние сам да организира и да проведе своята защита, не само на висотата на случая, но и изобщо, именно защото не притежава нужните юридически знания и опит. Не бива да се подценява и възможната сломеност на неговия дух, заради преживяните негативни последици от извършеното срещу него престъпление.

Въпросите за встъпването на повереника в наказателния процес, за нуждата от разширяване на хипотезите за назначаване на повереник в кодекса, и за задълженията на повереника ще бъдат разисквани в бъдеща, самостоятелна публикация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ползата от настоящия кратък доклад трябва да се търси в стремежа, чрез него да се създаде смислов контекст за правилно определяне на статута на повереника в наказателния процес. Адекватното и точното прецизиране на повереника като вид участник в процеса е съществено важно за ефективната защита на правата на пострадалия. **Настоящата правна уредба на повереника е незадоволителна и като такава, не допринася в достатъчна степен за извличането на всички възможни ползи от нейното прилагане в правната практика. Тя е объркваща и недовършена.** Законодателят неоправдано е пропуснал да добави повереника сред страните на процеса. Ето защо, *de lege ferenda* е необходимо чл. 253 от НПК да бъде допълнен в този смисъл. Наложително е, също така в НПК да се разпишат самостоятелни права на повереника. Това може да се постигне по два начина - или като се добави нова алинея в съществуващия чл. 100 от кодекса, или като се изработи и приеме нов член в него, например чл. 100а със заглавие: „Права на повереника“.

REFERENCES

Chinova, M., Mitov, G. (2021). Kratak kurs lekcionen kurs po nakazatelnoprotsesualno pravo. Sofia: Izdatelstvo „Ciela“. (**Оригинално заглавие:** Чинова, М., Митов, Г., 2021. Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право. София: Издателство „Сиела“.)

Lyubenov, L., More about the central role of court proceedings in the Bulgarian criminal process. Proceedings of University of Ruse - 2021, volume 60, book 7.2. p.52-57.

Pavlov, S. (1996). Nakazatelen process na Republika Balgaria- Obshta chast. Sofia: Izdatelstvo “Sibi”. (**Оригинално заглавие:** Павлов, С., 1996. Наказателен процес на Република България. София: Издателство „Сиби“.)

Salov, I. (2014). Actualni vaprosi na nakazatelnia process. Sofia: Izdatelstvo „Nova Zvezda“. (**Оригинално заглавие:** Сълов, И., 2014. Актуални въпроси на наказателния процес. София: Издателство „Нова звезда“.)

Smolichki, P. (2023). Poverenikat v nakazatelniya protsez na Republika Balgaria. Sofia: Izdatelstvo „Ciela“. (Оригинално заглавие: Смолички, П., 2023. Повереникът в наказателния процес на Република България. София: Издателство „Сиела“.)

Salov, I. (2002). Sadat razsledvasht organ, obvinitel ili arbitar v nakazatelното proizvodstvo. Sofia: Izdatelstvo „Feneya“. (**Оригинално заглавие:** Сълов, И., 2002. Съдът – разследващ орган, обвинител или арбитър в наказателното производство. София: Издателство „Феней“.)

Harris, O’ Boyle, Bates, Buckley, Warbrick. (2014). Law of the European convention on Human Rights. Oxford University Press.

<https://hudoc.echr.coe.int>

Докладът отразява резултати от работата по проект No 2024-ЮФ-02, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на Русенския университет.“